

Sp. 15. Tillaga til þingsályktunar [15. mál]

um athugun á breyttri héraðsdómaskipan.

Flm: Björn Fr. Björnsson, Helgi Bergs, Ólafur Jóhannesson,
Ingvar Gíslason.

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa á árinu 1966 5 manna nefnd til þess að kanna, hvort eigi sé rétt að breyta héraðsdómaskipan í landinu með það fyrir augum m. a. að stækka verulega umdæmi dómstóla og dómendum verði yfirleitt eigi fengin önnur störf en þau, sem varða dómsmál.

Nefndin skal þannig skipuð, að hæstiréttur, lagadeild háskólans, Dómarafélag Íslands og Lögmannafélag Íslands tilnefni einn mann hver aðili. Ríkisstjórnin skipi fimmta manninn og sé hann formaður nefndarinnar.

Kostnaður við framkvæmd tillögunnar greiðist úr ríkissjóði.

Greinargerð.

Í þjóðfélögum, sem búa við réttarfar bundið vestrænum réttarreglum og réttarvitund, þykir eigi fara vel saman, að dómendur hafi einnig á hendi umsvifamikil umboðsstörf. Af þeirri sök hefur stefnan þar verið sú að draga sem mest úr hendi dómenda umboðsleg embættisstörf og búa þannig að dómstólum, að þeir hafi sem óháðasta og traustasta aðstöðu við úrlausn dómsmála.

Enginn vafi sýnist leika á því, að tími sé til þess kominn að íhuga, hvort ekki sé rétt, að hér á landi einnig verði þessari stefnu haldið fram og unnið að því að færa héraðsdómaskipan okkar til þess vegar, að dómendur hafi eigi á hendi umboðsstörf nema þá að óverulegu leyti.

Þegar hinu forna bæjarfógetaembætti Reykjavíkur var skipt árið 1917, var skipting starfa þess m. a. á þá leið að skilja dómsstörf frá umboðsstörfum, og enn frekar við síðari breytingar á dómaskipan þar. Var hið gamla embætti orðið ærið annasamt og breyting talin mjög aðkallandi. Um mörg bæjarfógeta- og sýslumannsembætti mun mega segja að líku gægni í dag.

Því er af ýmsum haldið fram, að hin ólíku, en margþættu störf dómenda veiki fremur traust það, sem öllum ber saman um að dómstólar þurfi að búa við af almennings hálfu. Það valdi einnig dómendum ýmsum vandkvæðum oft á tíðum að sinna, svo sem þeir bezt vildu, hinum mikilvægasta og viðkvæmasta hluta starfans, meðferð og afgreiðslu dómsmála. Hin daglega önn í fjárhagsmálefnum embættanna og öðrum umboðsstörfum hlýtur vissulega að gera erfitt um vik. Þess ber þó að geta og leggja áherzlu á, að ekki er um að efast, enda fullvist, að dómsmál hafi að jafnaði farið vel úr hendi þessum embættismönnum. En það verður ekki þakkað eðlilegri eða hentugri aðstöðu, síður en svo, heldur dómendum sjálfum, sem hafa verið sér meðvitandi um ábyrgðarmikið starf og unnið það af fullri kostgæfni og beztu þekkingu.

Hin vandasama undirbúningsvinna, sem meðferð dómsmála krefst, er alloft, e. t. v. oftast, unnin, þegar venjulegum starfstíma er lokið. Dómendum, sem eigi hafa að

staðaldri til meðferðar dómsmál, hlýtur ætíð að vera vandi á höndum, þegar meiri háttar mál ber að. Kennir þá auðvitað skorts á æfingu í dómsstörfum og nauðsynlegu tómi til lesturs fræðibóka og annarrar athugunar um málfefni. Hér þarf mikillar sérhæfingar við. Þessu munu dómendur sjálfir kunnugastir og gerst vita.

Hin margvíslegu umboðsstarfaumsvif embættanna leiða að sjálfsögðu til hvers konar viðskipta við íbúa umdæmisins, sem lítt kunna að samrýmast skiptum dómanda við sömu aðila síðar í dómsmáli. Margir líta svo á, að dómendur eigi að vera utan við átök og erjur stjórn mála og félagsmálastarfs yfirleitt. Það sé bæði embætti og málsaðilum fyrir beztu. Að vísu verður það engan veginn talið, að slíkt hafi komið að sök. En þó mætti e. t. v. segja, að mörgum dómanda, sem staðið hefur frammi í félagsmálabaráttu, hafi það eigi allténd verið leikur einn að sigla milli skers og báru. Hefur þá mestu varðað, að dómendur hafa verið þeim kostum búnir yfirleitt, að til góðs hefur leitt án árekstra.

Í stjórnarskrá okkar er í 34. gr. ákvæði þess efnis, að þeir dómendur, sem ekki hafa umboðsstörf á hendi, séu ekki kjörgengir við alþingiskosningar. Dómendur í hæstarétti munu vera einir dómenda, sem falla undir þetta ákvæði stjórnarskrárinnar.

Sú leið, sem ætla mætti að fara bæri, ef í þá stefnu yrði haldið, sem hér er vikið að, er sú að stækka umdæmi dómstóla að miklum mun.

Við flm. till. teljum, að með slíkri breytingu, vandlega athugaðri með hliðsjón af aðstöðu, mætti enn auka á réttaröryggi og dómsmálaþjónusta yrði fullkomnari og traustari á ýmsa lund. Mætti þá jafnframt gera gangskör að því að búa á allan hátt sem bezt að embættum dómenda og meir við hæfi dómsvaldsins, sem vissulega er einn mikilvægasti þáttur ríkisvaldsins og ætti jafnan að vera sem óháðast öðrum greinum þess.

Hér hefur í stórum dráttum, að dómi okkar flm., verið hreyft mikilsverðu málefni, sem ber að veita verðskuldaða athygli. Hið er á að líta, að sinn tíma hlýtur að taka að virða hin fjölmörgu atriði, sem til greina koma, svo að vinna megi sem bezt að og affarasælli lausn náð.

Verði breytingar talin þörf, ber að vanda, svo sem auðið er, til hennar og gæta þess vel, að hagsmunum þjóðfélagsins og réttarskipan verði sem tryggilegast borgið.

Fyrir því leggjum við flm. til á þessu stigi, að hinum færustu mönnum verði fenginn sá vandi til úrlausnar að segja rökstutt álit sitt um það, hvort breyta skuli um stefnu í þessum efnum, og síðan, ef sú verður skoðun þeirra, hverjar leiðir í skipan dómsmála þættu eðlilegastar og hagkvæmastar.